

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ І МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ

© 2017 МЕЛЬНИК О. Г.

УДК 339.564:658

Мельник О. Г.

Експортний потенціал підприємства: сутність і методологічні основи аналізу

У статті розглянуті теоретичні та методологічні аспекти аналізу експортного потенціалу підприємства та методологічні засади його виміру. Аналізуючи й узагальнюючи наукові праці учених, систематизовані погляди дослідників на визначення поняття «експортний потенціал підприємства». У статті з позицій системно-структурного підходу визначено економічний зміст експортного потенціалу підприємства як складного системного утворення взаємозв'язаних і взаємодіючих елементів економічного та позаекономічного походження, внутрішньої і зовнішньої дії. Визначено, що у міжнародному економічному просторі експортний потенціал підприємства набуває нових якісних ознак, що віддзеркалюють не просто ресурсні можливості національного економічного суб'єкта, а й потреби та інтереси зарубіжних країн і їх економічних агентів. Визначено, що функціональна роль експортного потенціалу полягає у реалізації цільових настанов зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Природа цих настанов може бути різною і формується за принципом забезпечення потреб зовнішніх ринків. Рівень задоволення цих потреб окремим підприємством може бути визначений крізь такі показники, як обсяг експорту, якість експортованої продукції, рівень диверсифікації експорту, які визначають результат експортної діяльності, а щодо її мети слугують критерієм ефективності експортного потенціалу підприємства. У результаті дослідження було виділено складові експортного потенціалу підприємства та наведено модель їх взаємозв'язків. Перспективні напрямки дослідження пов'язані із галузевими аспектами формування експортного потенціалу підприємств, які дозволяють висвітлювати його структурні елементи та напрямки розвитку.

Ключові слова: міжнародна економічна діяльність, аналіз, експортний потенціал підприємства, розвиток експортного потенціалу, структурні елементи експортного потенціалу.

Рис.: 3. Бібл.: 20.

Мельник Ольга Григорівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка» (вул. Степана Бандери, 12, Львів, 79013, Україна)

E-mail: olia_melnyk@ukr.net

УДК 339.564:658

UDC 339.564:658

Мельник О. Г. Экспортный потенциал предприятия: сущность и методологические основы анализа

Melnyk O. G. Export Potential of the Enterprise: Essence and Methodological Bases of the Analysis

В статье рассмотрены теоретические и методологические аспекты анализа экспортного потенциала предприятия и методологические основы его измерения. Анализируя и обобщая научные труды ученых, систематизированы взгляды исследователей на определение понятия «экспортный потенциал предприятия». В статье с позиций системно-структурного подхода определено экономическое содержание экспортного потенциала предприятия как сложного системного образования взаимосвязанных и взаимодействующих элементов экономического и внеэкономического происхождения, внутреннего и внешнего действия. Определено, что в международном экономическом пространстве экспортный потенциал предприятия приобретает новые качественные признаки, отражающие не просто ресурсные возможности национального экономического субъекта, но и потребности, а также интересы зарубежных стран и их экономических агентов. Определено, что функциональная роль экспортного потенциала заключается в реализации целевых установок внешнеэкономической деятельности предприятия. Природа этих установок может быть различной и формируется по принципу обеспечения потребностей внешних рынков. Уровень удовлетворения этих потребностей отдельным предприятием может быть определен через такие показатели, как объем экспорта, качество экспортируемой продукции, уровень диверсификации экспорта, которые определяют результат экспортной деятельности, а по отношению к ее цели служат критерием эффективности экспортного потенциала предприятия. В результате исследования были выделены составляющие экспортного потенциала предприятия, и приведена модель их взаимосвязей. Перспективные направления исследования связаны с отраслевыми аспектами формирования экспортного потенциала предприятий, позволяющими освещать его структурные элементы и направления развития.

The article considers theoretical and methodological aspects of the analysis of the enterprise's export potential and the methodological basis for its measurement. Analyzing and summarizing scientific works on the problem, the views of researchers on the definition of the concept of "export potential of the enterprise" are systematized. The article considers the economic content of the enterprise's export potential from the standpoint of the system-structural approach defining it as a complex systemic formation of interrelated and interacting elements of economic and non-economic origin, internal and external action. It is found out that in the international economic space the export potential of the enterprise acquires new qualitative features reflecting not just the resource potential of the national economic entity but also the needs and interests of foreign countries and their economic agents. It is identified that the functional role of the export potential is to implement the targets of the foreign economic activity of the enterprise. The nature of these targets can be different and is formed on the principle of ensuring the needs of external markets. The level of satisfaction of these needs by an individual enterprise can be evaluated through such indicators as the volume of exports, the quality of exported products, the level of export diversification, which determine the result of the export activity and in relation to its purpose serve as a criterion of the efficiency of the enterprise's export potential. As a result of the study, the components of the export potential of the enterprise are singled out, and a model of their interrelationships is presented. The prospects of the research are connected with branch aspects of the formation of the enterprise's export potential allowing to highlight its structural elements and directions of development.

Keywords: international economic activity, analysis, export potential of the enterprise, development of export potential, structural elements of export potential.

Ключевые слова: международная экономическая деятельность, анализ, экспортный потенциал предприятия, развитие экспортного потенциала, структурные элементы экспортного потенциала.

Рис.: 3. Библ.: 20.

Мельник Ольга Григорьевна – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой внешнеэкономической и таможенной деятельности, Национальный университет «Львовская политехника» (ул. Степана Бандеры, 12, Львов, 79013, Украина)

E-mail: olia_melnyk@ukr.net

Fig.: 3. Bibl.: 20.

Melnyk Olga G. – Doctor of Science (Economics), Professor, Head of the Department of Foreign Trade and Customs Activities, National University «Lviv Polytechnic» (12 Stepana Bandery Str., Lviv, 79013, Ukraine)

E-mail: olia_melnyk@ukr.net

Постановка проблеми. Світова фінансова й економічна криза обумовили істотне скорочення експортної діяльності українських підприємств і поставили перед ними проблему пошуку нових засобів і механізмів забезпечення їх участі у міжнародному поділі праці. Особливо важливу роль набуває формування стратегії розвитку експортного потенціалу підприємства на основі вдосконалення його структури та нарощування інноваційно-технологічного рівня.

Використання ефективних стратегій в розвитку експортного потенціалу стало підґрунтям економічного відродження та зміцнення міжнародних конкурентних позицій таких країн світу, як Китай, Індія, Бразилія, Сінгапур, Мексика, Республіка Корея та ін. Включення економік цих країн у світове господарство супроводжувалося і закріплювалося саме процесами розвитку експортних потенціалів цих країн, які здійснювалися на динамічно оновлювальній технологічній базі. Проблеми розвитку експортних потенціалів цих країн набували тим більшої гостроти, чим у більш кризовому стані знаходилися їх економіки. Ця ситуація прямо корелюється із сучасним станом експортного потенціалу України, яка виявилася тією найслабкішою ланкою, яку з найбільшою силою вразила сучасна світова економічна криза.

Експорт високотехнологічної продукції, виробленої у наукоємних та інформаційно-містких галузях промисловості, визначає місце національної економічної системи країни у глобальному конкурентному середовищі, закладає базис для формування економіки знань, формує попит на висококваліфіковану робочу силу, сприятиме розвитку зовнішньоекономічної діяльності та економіки України в цілому.

Задача розвитку експортного потенціалу вітчизняних підприємств постійно декларувалася протягом усього періоду незалежності України. Сьогодні її виключна актуальність визнається як на загальнодержавному рівні, так і в наукових колах.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте у її вирішенні існує певний теоретичний і методологічний «вакуум», який пов'язаний із самим поняттям «експортний потенціал підприємства» та методами його кількісної оцінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження сутності експортного потенціалу підприємства не є новою для економічної науки і практики. У більш широкому контексті – як форма організації бізнесу – вона є предметом підвищеної уваги у працях таких зарубіжних і вітчизняних учених, як І. Ансофф, А. Чандлер,

М. Портер, В. Баумоль, Б. Карлофф, Д. Волошин, О. Дейнека, М. Дудченко, Л. Позднякова. Проте, незважаючи на значний науковий доробок, певне коло теоретичних і методологічних питань аналізу експортного потенціалу підприємства залишається не достатньо розробленим.

Метою цієї статті є обґрунтування з позицій системно-структурного підходу економічної сутності експортного потенціалу підприємства та методологічних засад його аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна економічна теорія, на жаль, не дає вичерпної відповіді щодо терміна «експортний потенціал підприємства», як у площині його економічної сутності, так і структурно-функціональних його характеристик.

Основна маса публікацій з цієї проблематики присвячена дослідженню експортного потенціалу країн [1; 2], регіону або території [3]. Недостатня розробка теоретичних і методологічних засад аналізу й оцінки експортного потенціалу підприємства ускладнює процес формування стратегій його розвитку. Проте існуючий теоретичний апарат дозволяє розвинути уявлення економічної сутності експортного потенціалу підприємства як складного системно-структурного явища.

Згідно із визначенням що міститься в сучасній економічній енциклопедії, експорт являє собою «вивезення за кордон товарів, проданих іноземним покупцям і призначених для продажу на іноземних ринках або для переробки в інших країнах» [4, с. 489]. Проте у випадку, коли експорт розглядається не лише як процес, а як явище і реальна сила, яка спроможна впливати на стан зовнішньоекономічної діяльності підприємства, він набуває ознак потенціалу, тобто прихованої здібності забезпечувати досягнення поставленої мети та розв'язання певної проблеми розвитку підприємства. Уявлення експорту як процесу та явища (потенціалу) має важливе значення, оскільки формує теоретичне підґрунтя управління розвитком експортного потенціалу підприємства.

Проте досить часто ці дві категорії – «експорт» і «експортний потенціал» розглядаються як синоніми, що не висвітлює найістотніші характеристики ані експорту як форми (процесу) виходу у «зовнішній світ», ані експортного потенціалу як продуктивної сили, що забезпечує цей вихід. Розробка теоретичних засад аналізу експортного потенціалу підприємства, на думку авторів, має спиратися на визначення цієї категорії у площині «загальне – особливе – окреме».

Загальним у цій схемі є термін «потенціал» (від латинського «potentia» – сила). У широкому сенсі він визна-

чає можливість, наявні сили, запаси, ресурси, засоби, які можуть бути використані. Тлумачний словник української мови також трактує потенціал як приховані здібності, сили для будь-якої діяльності, що можуть виявитися за певних умов. В економічному сенсі потенціал визначається як наявні в економічного суб'єкта ресурси, їх оптимальна структура та вміння раціонально використовувати для досягнення поставленої мети [5]. Тобто у ланцюзі «потенціал – економічний потенціал» останній виступає як особлива форма уособлення досягнутого рівня та здібностей суб'єкта щодо подальшого розвитку.

В сучасних дослідженнях економічного потенціалу наголос робиться переважно на ресурсну домінанту [6; 7]. У вітчизняній науковій літературі виділяються різні ознаки поняття «економічний потенціал», асоціюючи його із:

- 1) сукупністю природних умов, ресурсів, можливостей, запасів, цінностей;
- 2) потужністю виробництва, фондів, ресурсів;
- 3) ресурсними, економічними, природними, регіональними характеристиками;
- 4) можливістю виробничих сил досягати певного ефекту.

Тобто у більшості випадків економічний потенціал асоціюється із ресурсними характеристиками економічних систем (підприємства, регіону чи країни).

Але, на думку автора, ресурсний підхід навряд чи може дати вичерпне визначення експортного потенціалу підприємства. Якщо в межах національного середовища ресурсний фактор дійсно відіграє вирішальну роль у реалізації економічних інтересів підприємства, то не все так просто в міжнародному економічному просторі, де ця їх роль не завжди спрацює, як свідчить світова практика, навіть може бути «зведена нанівець» чинниками інституційного походження.

У міжнародному економічному просторі експортний потенціал підприємства набуває нових якісних ознак, що віддзеркалюють не просто ресурсні можливості національного економічного суб'єкта, а й потреби та інтереси зарубіжних країн та їх економічних агентів. І саме останні визначають, яким має бути експортний потенціал зарубіжного продуцента, щоб задовольняти їх потреби й інтереси, впливаючи таким чином на формування і розвиток як ресурсної бази, так і інших складових експортного потенціалу підприємства.

Розробляючи теоретичну модель експортного потенціалу підприємства, автор вважає, що продуктивнішим до її визначення є системно-структурний підхід, за яким експортний потенціал розглядається як частка економічного потенціалу підприємства, що забезпечує його зчеплення із зовнішнім ринком і усталене функціонування як суб'єкта міжнародної економічної діяльності. Такий методологічний підхід дозволяє визначити експортний потенціал підприємства як складне системне утворення взаємозв'язаних і взаємодіючих елементів економічного та позаекономічного походження, внутрішньої і зовнішньої дії.

Погляди на експортний потенціал підприємства як системно-структурне явище знаходять якщо не пряме, то опосередковане підтвердження в сучасних наукових працях [8–10]. Так, в економічній енциклопедії поняття «по-

тенціал експортний» визначається «як здатність єдиного народногосподарського комплексу країни виготовляти максимальну кількість конкурентоспроможних товарів на світовий ринок, надавати якнайбільше якісних послуг і виконувати необхідну кількість робіт на замовлення іноземних країн і компаній» [11, с. 13].

В інших дослідженнях також акцентується увага на необхідність формування цілісної системи заходів державного стимулювання експорту з метою створення сприятливих економічних, правових, організаційних та інших умов для розширення експорту та надання вітчизняним виробникам відповідної допомоги у фінансовій, правовій, інформаційній, дипломатичній і маркетинговій сферах [7].

Підкреслюючи системний характер експортного потенціалу, Дудченко М. А. визначає його як «реальну систему як внутрішніх економічних відносин, так і зовнішніх зв'язків. У ньому сфокусовані ресурсні, економічні, технологічні та інші порівняльні переваги країни» [12, с. 143].

Як явище-система, експортний потенціал підприємства характеризується структурою (складом елементів) і результатом взаємодії елементів. Роль останнього у системі є вирішальною: саме результат «вибирає», «стягує» і «фокусує на себе» ті елементи експортного потенціалу підприємства, які безпосередньо працюють на його досягнення, і навпаки, позбавляє елементи із надлишковим ступенем свободи.

Функціональна роль експортного потенціалу полягає у реалізації цільових настанов зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Природа цих настанов може бути різною і формується за принципом забезпечення потреб зовнішніх ринків на ті чи інші продукти та послуги. Рівень задоволення цих потреб окремим підприємством може бути визначений крізь такі показники, як обсяг експорту, якість експортованої продукції, рівень диверсифікації експорту, які визначають результат експортної діяльності, а щодо її мети слугують критерієм ефективності експортного потенціалу підприємства.

Аналіз статистичних даних щодо обсягів експорту продукції із високим ступенем переробки (рис. 1) свідчить про поступову втрату конкурентоспроможності промисловими підприємствами України та недостатню розвиненість експортного потенціалу підприємств високотехнологічних галузей промисловості України.

За даними Всесвітнього банку, загальна частка експорту продукції підприємств високотехнологічних та наукоємних галузей України у 2015 р. складала 7 %. Аналогічний показник для країн ЄС складає 16 %, США – 19 %, Китаю – 26 %, Казахстану – 41 %. Світовими лідерами за цим показником виступають Філіппіни (53 %), Сінгапур (49 %), Малайзія (43 %), тобто країни Східної та Південно-Східної Азії, де наразі сконцентровано значні виробничі потужності [13;14].

Для того щоб продукція вітчизняних виробників машинобудівної галузі була конкурентоспроможною як на внутрішньому, так і на світових ринках та могла закріпитися на них, підприємства мають бути носіями сучасних технологій та останніх розробок. Але підвищення технологічного рівня вітчизняних виробництв стримується недостатнім вкладенням інвестицій у оновлення основних засобів

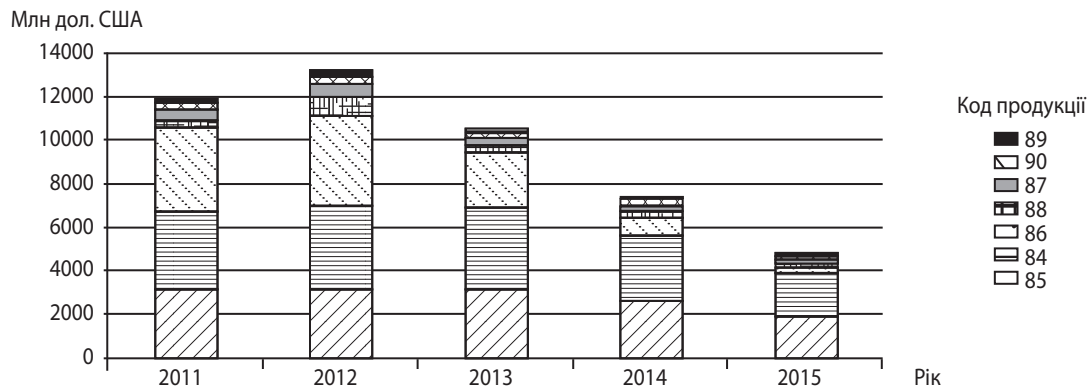

Рис. 1. Динаміка та структура експорту продукції промислових підприємств України у 2011–2015 рр., млн дол. США [13]

(ступінь зносу основних засобів промислових підприємств України склав у 2015 р. склала 77 % [15–17]), зменшенням інноваційної активності машинобудівних підприємств (так, частка інноваційних підприємств у машинобудівній галузі у 2015 р. становила 28,8 % [18, с. 174]), що теж негативно впливає на їх конкурентоспроможність і погіршення показників експортної діяльності.

Статистичні дані свідчать про незначну географічну концентрацію експорту продукції машинобудівних підприємств України: у 2015 р. близько 60 % його обсягу припадало на п'ять найбільших торговельних країн-партнерів, при цьому, незважаючи на позитивні зміни у диверсифікації експорту, починаючи з 2013 року майже третина експортної продукції все ще направляється до Російської Федерації (рис. 2).

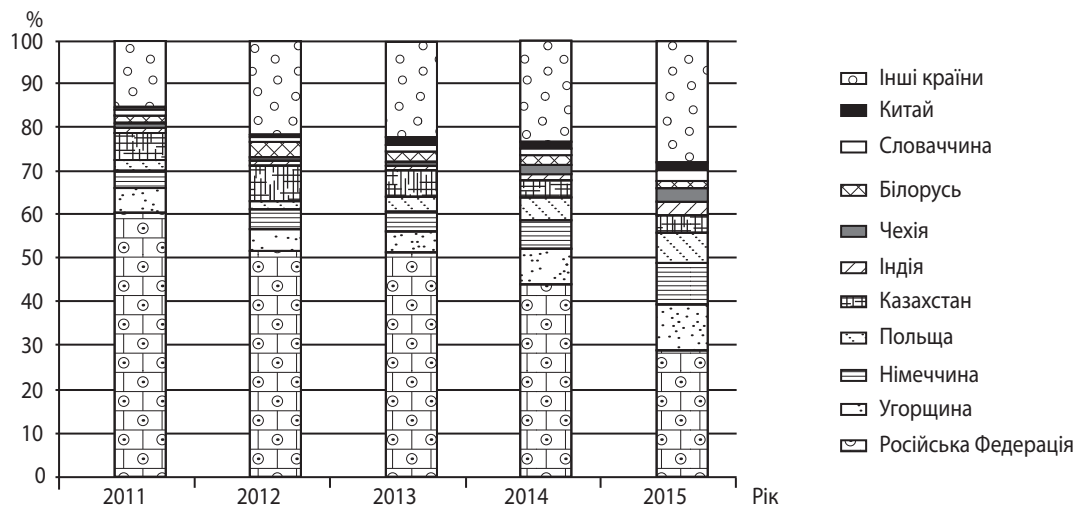

Рис. 2. Географічна структура експорту продукції машинобудівних підприємств України, % ([19; 20])

Визнання за експортним потенціалом функції забезпечення потреб зовнішніх ринків та виробничої бази, що створює експортні товари та послуги, зумовлює потребу розгляду експортного потенціалу підприємства з двох методологічних позицій: перша – як споживчого потенціалу, що реалізує мету експортної діяльності підприємства, яка полягає у задоволенні потреб зовнішнього ринку; друга – як відтворювального потенціалу, що реалізує мету управління розвитком експортної діяльності підприємства, яка полягає у забезпеченні міжнародної конкурентоспроможності й усталеного функціонування підприємства на зовнішньому ринку. Ця методологічна конструкція створює підґрунтя визначення експортного потенціалу у площині стану системи «підприємство – зовнішній ринок» як системи сполучених судин зі зворотним зв'язком (рис. 3).

За наявною класифікацією основні ресурси, хоча і залишаються матеріальною основою експортного виробництва, поступово втрачають свою роль як внутрішній фактор формування експортного потенціалу, оскільки можуть бути компенсовані ресурсами зовнішнього походження. І навпаки, розвинені ресурси, насамперед такі як інфраструктура міжнародного бізнесу, інформаційно-технологічний і науковий потенціал, освітній рівень фахівців підприємств, поки що досить впевнено спираються на своє внутрішнє (національне) походження, оскільки їх майже неможливо придбати на ринку.

Але останнім часом їх втрати через «відплив інтелекту» стають для українських підприємств все відчутнішими. Роль спеціалізованих ресурсів особливо зростає в умовах інноваційно-технологічної конкуренції на зовнішніх ринках, коли вирішальними характеристиками виробів стають

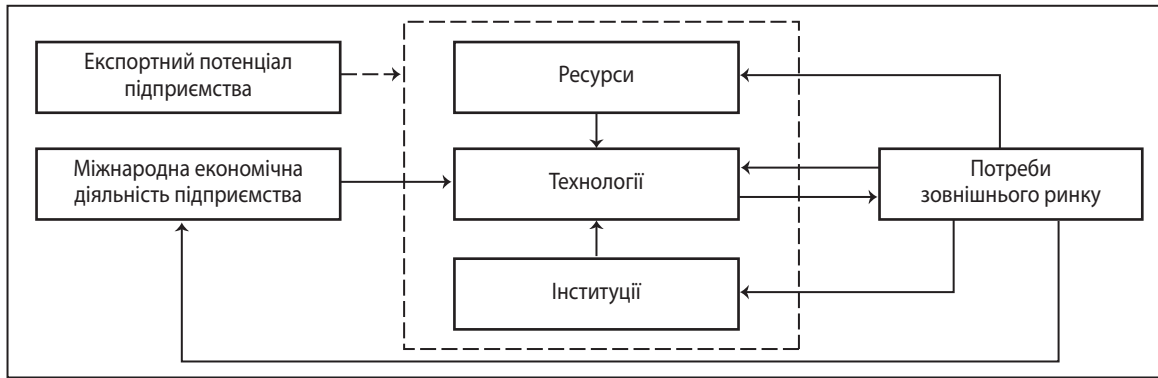

Рис. 3. Взаємозв'язок основних складових експортного потенціалу підприємства

їх наукоємність інформаційність, а засобами їх виробництва – «лідерні» та «проривні» технології. На жаль, поки що за рівнем інноваційно-технологічного розвитку експортний потенціал українських підприємств суттєво відстає від потенціалу фірм і корпорацій розвинених країн.

Інституційна компонента експортного потенціалу підприємства віддзеркалює нормативно-правове поле функціонування і розвитку експортоорієнтованих підприємств. Це поле не обмежується лише національно-державним простором, а й охоплює міжнародні правила та норми регулювання світогосподарської взаємодії, які априорі мають міждержавні витоки та віддзеркалюють в собі національні – державні інтереси країн із їх протиріччями і асиметріями в потенціалах реалізації, що вносить істотні зміни в інституційний механізм регулювання розвитку експортного потенціалу підприємства.

Отже, поняття «експортний потенціал підприємства» може бути визначене як системне явище, що характеризує можливість підприємства виконувати функцію суб'єкта міжнародної економічної діяльності, задовольняючи потреби зовнішніх ринків, природа яких пов'язана зі здійсненням експортної діяльності підприємства.

Оскільки експортний потенціал віддзеркалює принцип функціонування системи «підприємство – зовнішній ринок», то критеріальною ознакою можливостей підприємства виконувати функцію суб'єкта міжнародної економічної діяльності є рівень задоволення потреб зовнішнього ринку. Залежно від цього експортний потенціал підприємства як об'єкт управління формує зворотний сигнал (імпульс), який має корегувати систему експортної діяльності підприємства до змінних умов зовнішнього ринку.

Висновки з подальшого дослідження. Перспективні напрямки дослідження пов'язані з галузевими аспектами формування експортного потенціалу підприємств, які дозволяють висвітлювати його структурні елементи та напрямки розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельник Т. М. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз. *Міжнародна економічна політика*. 2009. № 8–9. С. 221–245.
2. Крушницька Г. Б. Експортний потенціал регіону та шляхи покращення його використання (на прикладі Чернівецької області): автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2001. 19 с.
3. Бабан Т. О. Сутність поняття «експортний потенціал» у економічній науці. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2012. № 2 (18), т. 2. С. 7–17.
4. Пилипенко І. В. Конкурентоспособность стран и регионов в мировом хозяйстве: теория, опыт малых стран Западной и Северной Европы. Смоленск: Ойкумена, 2005. 496 с.
5. Березін О. В., Карпенко Ю. В. Теорія і практика забезпечення ефективного використання потенціалу торговельних підприємств: монографія. Полтава: ІнтерГрафіка, 2012. 203 с.
6. Байдала Н. М. Експортний потенціал: сутнісна характеристика, фактори формування та механізми стимулювання // Сучасні проблеми економіки і менеджменту: тези доп. Міжнарод. наук.-практ. конф. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2011. С. 153–154.
7. Піддубна Л. І., Шестакова О. А. Експортний потенціал підприємства: сутність і системні імперативи формування та розвитку. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. № 37. С. 223–229.
8. Ілясова Ю. В. Експортний маркетинг виноробної продукції: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Київ, 2009. 20 с.
9. Стахорський О. О. Вплив інновацій на формування експортного потенціалу аграрних підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Херсон, 2010. 20 с.
10. Швецова М. Б. Стимулювання експорту продукції машинобудівних підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Тернопіль, 2010. 21 с.
11. Економічна енциклопедія: у 3 т. Т. 3/відп. ред. Мочерний С. В. Київ: Академія, 2002. 952 с.
12. Дудченко М. А. Диверсифікація експортного потенціалу України // Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть: навч. посіб. Київ: Либідь, 2002. С. 143–157.
13. High-technology exports (% of manufactured exports) // World Development Indicators. World Bank Group. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.MF.ZS>
14. High-tech exports (% of exports) // Eurostat. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tin00140&language=en>
15. Діяльність суб'єктів господарювання, 2015: стат. зб./ за ред. М. С. Кузнецової. Київ: Державна служба статистики України, 2016. 484 с.
16. Наявність і стан основних засобів за видами економічної діяльності (КВЕД-2010) за 2015 рік. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ibd/nsoz/nsoz15_u.htm
17. Кривецький І. Ю. Аналізування стану та тенденцій розвитку машинобудівних підприємств України. *Вісник Націо-*

нального університету «Львівська політехніка». «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку». 2014. № 794. С. 29–36.

18. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: стат. зб. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm

19. WTO. International Trade Statistics. URL: http://www.trademap.org/tradestat/Product_SelCountry_TS.aspx?nvpm=1|804||||TOTAL||2|1|2|2|1|1|1

20. WTO. World trade statistics review 2016. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2016_e/wts2016_e.pdf.

REFERENCES

Baban, T. O. "Sutnist poniattia «eksportnyi potentsial» u ekonomichnii nauksii" [The essence of the concept of «export potential» in economic science]. *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnogo ahrotekhnolohichnogo universytetu (ekonomichni nauky)* vol. 2, no. 2 (18) (2012): 7-17.

Berezin, O. V., and Karpenko, Yu. V. *Teoriia i praktyka zabezpechennia efektyvnoho vykorystannia potentsialu torhovelnykh pidpriemstv* [Theory and practice of effective use of potential of trade enterprises]. Poltava: InterHrafika, 2012.

Baidala, N. M. "Eksportnyi potentsial: sutnisna kharakterystyka, faktory formuvannia ta mekhanizmy stymuliuвання" [Export potential: the essential characteristics, factors of formation and mechanisms for promoting]. *Suchasni problemy ekonomiky i menedzhmentu*. Lviv: Vyd-vo Lvivskoi politekhniki, 2011. 153-154.

Dudchenko, M. A. "Dyversyfikatsiia eksportnoho potentsialu Ukrainy" [Diversification of export potential of Ukraine]. In *Ukraina i svitove hospodarstvo: vzaiemodiia na mezhi tysiacholit*, 143-157. Kyiv: Lybid, 2002.

Diialnist subiektiv hospodariuvannia, 2015 [The activities of business entities, 2015]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2016.

Ekonomichna entsyklopediia [Economic encyclopedia]. Vol. 3. Kyiv: Akademiia, 2002.

"High-technology exports (% of manufactured exports)" World Development Indicators. World Bank Group. <http://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.MF.ZS>

"High-tech exports (% of exports)" Eurostat. <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tin00140&language=en>

Iliasova, Yu. V. "Eksportnyi marketynh vynorobnoi produktsii" [Export marketing of wine products]. *avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.04*, 2009.

Krushnitska, H. B. "Eksportnyi potentsial rehionu ta shliakhy pokrashchennia yoho vykorystannia (na prykladi Chernivetskoi

oblasti)" [Export potential of the region and ways to improve its use (for example, Chernivtsi region)]. *avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk*, 2001.

Kryvetskyi, I. Yu. "Analizuvannia stanu ta tendentsii rozvytku mashynobudivnykh pidpriemstv Ukrainy" [The analysis of a condition and tendencies of development of machine-building enterprises of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnogo universytetu «Lvivska politekhnika»*. *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku*, no. 794 (2014): 29-36.

Melnyk, T. M. "Eksportnyi potentsial Ukrainy: metodolohiia otsinky ta analiz" [The export potential of Ukraine: the methodology of evaluation and analysis]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, no. 8-9 (2009): 221-245.

"Naiavnist i stan osnovnykh zasobiv za vydamy ekonomichnoi diialnosti (KVED-2010) za 2015 rik" [The availability and condition of fixed assets by kinds of economic activities (KVED-2010) in 2015]. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/ibd/nsoz/nsoz15_u.htm

"Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini" [Scientific and innovation activity in Ukraine]. http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm

Piddubna, L. I., and Shestakova, O. A. "Eksportnyi potentsial pidpriemstva: sutnist i systemni imperatyvy formuvannia ta rozvytku" [Export potential of an enterprise: essence and systemic imperatives for formation and development]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, no. 37 (2012): 223-229.

Pilipenko, I. V. *Konkurentosposobnost stran i regionov v mirovom khozyaystve: teoriya, opyt malykh stran Zapadnoy i Severnoy Yevropy* [Competitiveness of countries and regions in the world economy: theory, experience of small countries of Western and Northern Europe]. Smolensk: Oykumena, 2005.

Shvetsova, M. B. "Stymuliuвання eksportu produktsii mashynobudivnykh pidpriemstv" [Stimulation of export of products of machine-building enterprises]. *avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.04*, 2010.

Stakhorskyi, O. O. "Vplyv innovatsii na formuvannia eksportnoho potentsialu ahrarykh pidpriemstv" [The impact of innovation on the formation of export potential of agricultural enterprises]. *avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.04*, 2010.

"WTO. International Trade Statistics" http://www.trademap.org/tradestat/Product_SelCountry_TS.aspx?nvpm=1|804||||TOTAL||2|1|1|2|2|1|1|1

"WTO. World trade statistics review 2016" https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2016_e/wts2016_e.pdf and Abaieva, I. V. *Kontrolinh* [Controlling]. Simferopol: ARIAL, 2013.